

PRIKAZI I OSVRTI

GRAČANIČKI GLASNIK
časopis za kulturnu historiju

Broj 56
Godina XXVIII
Novembar, 2023.
[str. 319-322]

© Monos 2023

Nuriya Delić, Roman o Musi

Kulturno udruženje „Musa Ćazim Ćatić“ Odžak, 2020.

„Roman o Musi“ autora Nuriye Delića, pročitasmô–na dušak, što bi se reklo ko žedna usta čašu vode. Prijalo je. Godila je autorova pripovjedačka narav i čitalačka radoznalost svakom pričom iznova, zanimljive su ljubavne čežnje, mladalčki snovi, velike misli o životu i zemanu, o pjesniku i pjesnika o sebi u svome nevaktu, susreti s pjesnicima i sjajne digresije. Pritom smo razmišljali kako bismo imenovali svoje impresije ili pak preimenovali roman, ili kako bismo s jednom ili dvije riječi pečatili sve što poimasmô i empatisasmô dušom i srcem, dok čitasmô životopis o Musi Ćazimu Ćatiću.

Do sada su pisali mnogi pisci i kritičari o Musi Ćazmu Ćatiću – o darovitom čudu od djeteta, o inkarnaciji pjesništva mu i ponaosob pjesmama (*Jednoj bogatašici*, o *Đulizari*, *Tevbi*, *Žutoj ruži...*), o njegovim snovima, bohemstvu i drugovanjima s bohemima, poliglotstvu, prevođenju, o njegovom epigrafu urezanom na nišan mu... pisaše i oni što akademska znanja vrte, iznalaze, ali ih pero Nuriye Delića u knjizi „Roman o Musi“ natpisa.

U romanu nije riječ samo o Musi Ćazimu Ćatiću, kako se to do sada pisalo, Musa je ovdje i s povodom, u svojoj reinkarnaciji, da nam pripovijedajući svoje žiće, bošnjaštvo, bosanstvo, susjedstvo i komšijstvo – njihove hegemonije, i kontekste velikih carstava, da nama kaže, da nas upozori, da nas dozove pameti, i svakome od nas da veli – „kako ćeš stati pred narod, ako nisi ništa uradio za njega?“ (147).

Na odru musagrafije „Roman o Musi“ je još jedno ispisi- vanje onoga što jest Musa Ćazim Ćatić, ali ovim je biblio- grafija o Musi dobila nešto novo, serioznije, sveobuhvatnije, dublje i dalje – refleksnije: na jezik bosanski, na Bošnjake, na državu Bosnu, na Bosance, i silinu carstava: turskog, ruskog, austro-ugarskog, kojima je Bosna bila samo moneta za pot- kusurivanja, a Bošnjaci za ratovanja.

U romanu je glavni pripovjedač pjesnik Musa. Bješe to posmrtni govor Muse o samome sebi, i više o nama, i nije samo radi samoga sebe, već više radi nas Bošnjaka, Bosanaca i Bosne.

Sve nam je isto. Hirovita povijest zadnje četvrtine 19. vijeka i u prve decenije 20. vijeka je umnogome determinirala Musin život i stvaralačke mu domete, da bi mu tek mnogo godina kasnije bio utvrđen književni i umjetnički karakter.

Musine pjesme su–i Musin život i Musina filozofija, sve uokvireno u vrijeme.

To je vrijeme, poznato nam, kao budenja nacionalne svijesti, koje je, tako propagirano, koštalo bošnjaštvo i Bošnjake potiranjem nacionalne svijesti Bošnjaka, potiranjem njegovog kulturološkog bića, i čeječenjem bošnjaštva. Tako su istaknuti bošnjački intelektualci, istaknuti pisci i drugi kulturni stvaraoci i viđeniji ljudi (muslimani) svojatani i ubjeđivani da su srpska krv, ili s druge strane da su hrvatsko biće, hrvatsko cvijeće. Tako je bilo i sa Musom Ćazimom Ćatićem. Svojetan je, i danas to čine kao i velika djela poput „*Hasanaginice*“ i sl. Vršeni su stalni pritisci na Bošnjane, Bošnjake, kako nisu oni to što jesu, sve do gubitka imena naroda i do zabrane upotrebe im bosanskog jezika. Kalkvoga li apsurdna i nasumične politike okupacione vlasti, pa se događa da Benjamin Kalaj – eksponent austro-ugarske vlasti u Bosni, pokušava uvođenje *bosanske nacije*, a potom imamo zabranu *bosanskog jezika* u javnoj upotrebi u Bosni, a uvodi se srpskohrvatski jezik i time se pospješuju hrvatske i srpske hegemonističke težnje, koje i danas traju. Sve se to odvija pred Musinim očima. Vidi nemile tokove, i svoje, a i za Bosnu i za Bošnjake. To su činjenice. Musa tri puta sanja i svoje i naše snove, „čovjek sa velikim snovima je mnogo jači od onoga sa činjenicama, nikada ne odustajati od onoga što želite“ (Albert Einstein). Sve to boli Musu i poziva na jedinstvo, na kulturološka djelovanja. I u brk umije skresati sagovornicima i u Zagrebu i u Beogradu, i nama evo iznova, stotinu godina poslije, a u knjizi „*Roman o Musi*“ autora Nurije Delića.

Musu muče pitanja i misli: „Zašto su se strvinari okomili nemilosrdno na moju domovinu Bosnu, ne daju nam vidna dana? (254). Za sve ratove u i oko Bosne, za svu krv bosansku, bošnjansku (bošnjačku), od Bilina polja do Dejtona, bilo bi pošteno i

po Božijim i po ljudskim zakonima da bar narednih 2000 godina Bosna bude mirna, da ne ratuje, ne lije svoju krv, da Drina isto toliko ne teče krvava, da se udruženim zločincima poduhvatima ne potiru njeni geni.“

Da prestanu dušegupke po Bosni – već jednom i zauvijek.

Romansirana biografija pjesnika je započeta pričom – „*Musa bohem*“–pričom o nečemu što je Musin biljeg, što je u percepciji javnosti svojevrsni žig, koji mu je spočitavan i koji mu se spočitava i danas od jednog dijela javnosti, ali je zanimljivo, i napokon, da nam ovdje autor nudi jedan otklon od te omče oko vrata mu, nudi nam Delić jednu novu percepciju Muse, koju smo čekali i koju je, rekli bismo, čekao i pjesnik. Roman autor završava divnom pričom „*Žuta ruža*“, pričom o posljednjoj Musinoj pjesmi koju je ispevao u danu samiranja–pjesmi halala i blagoslova, i više je od pjesme.

Iščitavajući roman doima se očita autorska nakana da romansiranu biografiju nudi kao svojevrsnu pripovjedačku koreografiju i odoru Musinog života, pa je knjiga „*Roman o Musi*“ i scena na kojem se odvija život pjesnika onako kako ga je i živio – iskidanog i pogubljenog: djetinjstvo gubitkom oca i preudajom majke, u ljubavnoj dramatici zabranjivane ljubavi, u finansijskim teškoćama i nesnalaženjima potaknutim porokom, zatim dezorijentiranošću države Bosne i Bošnjaka, odlazak u rat, bolest i dospijeće do svoje izbe i svog „*velikoga svijeta*“ i „*Žute ruže*“ – spjevavši svoje ovozemlje, a onda sirotinjske džezaze, a potom do svoga epitafa na nišanu: „*Ovdje leži pjesnik odličnoga dara, koji nije tražio časti ni šćara, već bohemski živio i čuvenstveno pjevo, dok ga smrt ne doprati do ovog mezara*“.

„*Roman o Musi*“, autora Delića, je modeliran, komponovan, izvezen od osamdeset i dvije priče. U romanu se prožimaju biografsko i poetsko kazivanje, uz prisut-

nost vremenske višestrukosti. Temporalnost nije svedena samo na vrijeme života pjesnika, u decenije kraja 19. i početka 20. vijeka, već se asocijativno reflektira i na vrijeme poslije Muse i do danas – prve decenije 21. vijeka.

Spektar priča se kreće od onih ličnih intimističkih: (*Pismo, Musa pred Odžakom, Žuta ruža, Moj mevlud i Danteova komedija, Otac nije umro, Gospode, evo na sedždu ti padam...*) do onih, uslovno ih nazvavši tako, općih (*Jezik, Bartolomejska noć na Balkanu, Stadoše momci cure pro-siti, Obruč oko svijeta...*), jer su sve priče u odrazu i obrazu pjesnika.

U romanu je pripovijedanje bez kontinuirane hronologije ili retrospekcije u kontinuitetu – djelimice je pripovijedanje u vremenskom slijedu, djelimice u retrospekciji. Ovdje vremenski slijed događanja kao da nije važan na prvi pogled, a zapravo je važan ovakav kakav je u romanu – važan je da bude forma, odijelo, kreativni spisateljski pristup jednom življenju. Svaka priča je jedna cjelovita slika iz života pjesnika, a sve su jedan kolažni splet slika uokviren u korice s imenom Musa Ćazim Ćatić.

Roman je istkan i brojnim digresijama. Digresija je ovdje autorovo pripovjedačko umijeće. Ovdje je život i genijalnost jednog pjesnika u naručju jednoga hirovitog historijskog vremena i poročnih sklonosti – osnova je romana, a poutka – digresivne meditacije kojima nas autor nosi u pripovijedanje onoga što je Musin zavičaj, prijatelji, narod, jezik, država, carstvo... i tako tokom cijelog romansiranja autor ide iz osnove u poutku, to jest iz ličnog ide u kolektivno. Tako, autor Delić svojim osobenim pripovjedačkim manirom umješno miksa dva svijeta – intimistički lični svijet pjesnika i svijet kontekstualnosti i kolektiviteta. Digresija je ovdje moćna definicija i apostrof onoga što pisac želi reći, ono što mu je glavno, i važno koliko i osnova – pjesnik.

Ovo je unekoliko inovativan pristup raspravi i raspravljanju kao obliku kazivanja obogaćen i odgojnom dimenzijom, koju autor kao dugogodišnji gimnazijski profesor umješno protežira. Ovo je svojevrsna knjiga-žrvanj u kojoj se pitanja i problemi bošnjačke i bosanskohercegovačke i današnje zbilje melju do spoznajnih praški gornjo-žrvnjskim angažiranim pripovjedačkim intelektom autora.

Dakle, knjiga je osobena kako u svojoj sadržajnosti, tako i u autorovom narativnom pristupu. Pripovjedačka narav autora Nuriye Delića, lapidarnosti mu u izrazu, i ukupno modeliranje priče u ovoj knjizi, pripadaju vrsnom književnom peru – pisana iskustveno i erudicijom.

Jezička raskoš, od leksike do stilske postupka, je karakteristika Delićeva romana. Njegov bosanski izraz, riječi i oblici riječi karakteriziraju ga kao pisca. Samo u nekoliko riječi i izraza nudi se ta autorova karakterna jezička slika: tustim (bojama), lijana (mudrost), mirba (pomirba), sveusrdno (svesrdno), namislim (pomislim), snohvatica (polusan), nebište, (gdje se ne bude), ushit (hitnja), gorljivo (rumenjivo lice), utrnuo (nestao), ravnovesje (ravanje), bonluk (*stanje onoga koji posjeduje više nego što mu je potrebno - bogatstvo, obilje, blagostanje*), ijed (jed), (svojim) mizanom (utvrditi istine), bajru, neporočna (poštena djevojka), pavši (pade), izlučevine (znojni zadrž), sebeljubivost (narcisoidnost)... Čitatelja plijene rečeničke odneganosti, spontanosti u govoru, lepršavosti u tokovima teksta, i uopće stil pripovijedanja – iz čega se pomalja duša bosanska, bosanski duh i duhovnost, jezikoslovlje, rodoslovlje – identitet. „*Riječi su korjenje života*“ – kaže Isak Samokovlija.

Pored Delićeve jezičke raskoši i olirčenog proznog teksta, roman odiše metaforikom i asocijativnošću, gnomama, narodnim maksimama koje su spoznajna konstanta, tvrdnja, zaključak, opomena,

pouka i mudroslovlje, što sveukupnom tekstu daje misaonu dubinu i notu filozofičnosti, jer „izreke su na najvišoj visini intelekta, uma i iskustva“ – Ć. Sijarić. Samo nekoliko primjera za to:

*Lijepa kao mjesec uštap u čistoj noći;
Lakše je nositi tuđi grijeh prema sebi, nego li svoj grijeh prema drugim ljudima;
Što više ima smrti, biva više života;
Jedno zrno nestaje samo da bi se na stotine izrodilo novih;
Samo dobra djela vatra nikada ne guta;
Blagi i mudri idu zajedno;
Smireni vladaju sobom;
Ogledalu se moraš dati da bi te ogledalo uzvratilo tebi.*

Ovaj roman je dočarao dvije slike – sliku pjesnika (Muse Ćazima Ćatića) i sliku kolektiva (zavičaja, Bosne i Bošnjaka), i kao slika na sliku meću se tokom cijele priče, paralelno teku i ne zna se koja svijetli koju više, ne zna se koja je kojoj sudbonosnost ili su zapravo jednosudbinske – „kako da napišem najljepšu pjesmu o ljubavi kada sam okružen mržnjom?“ – Musa veli.

U „Romanu o Musi“, Musa Ćazim Ćatić je realna refleksija i sinteziranost vremena, bošnjačke izgubljenosti i bosanske kontekstualnosti.

Musa tri puta sniva svoje životne snove, htio bi njihovo obistinjenje, ali ne može, nešto mu ne da, neko mu se ispriječi, spotakne se i nikako da mu život krene potaman, tako je i sa Bosnom, Bošnjacima, „Dugo svitanje“ (roman Halid Kadrić) predugo traje – nikako da svane, uvijek neki mrak spopadne, uvijek se dospije u neko „Kobno raspuće“ (roman Halid Kadrić),

pa se traga za pravim putem tražeći prave smjerokaze.

Musa je ovdje saživljen s problemima kolektiva – zavičaja, Bosne i Bošnjaka.

Autor Delić nam nudi, gotovo eksplisitetnom kazanošću, svojevrsno utvrđivanje književnohistorijskog značaja Muse i kao pjesnika, i kao prevoditelja, i kao urednika časopisa za književnost i kulturu, te koliko je uticao, i koliko je mogao uticati, i koliko i danas utiče, na pjesništvo i književnost i druge naše tokove kulture.

Ovo je pomak i prozivka da se književnohistorijski značaj Muse Ćazima Ćatića odredi višim.

Ova knjiga, što bi rekao Kafka – „je kao sjekira koja treba da razbije zamrznuti led u nama“, jer moramo se već jednom početi odupirati maksimi Bernara Šoa – „historija će, gospodine, lagati kao i obično“, a moći ćemo se odupirati samo znanjem i mudrošću i ovakvim romaneskim osvrtnjima i reagovanjima, i inače knjigom. Jer – „svi ljudski pokreti proizlaze iz potrebe za napadom ili odbranom“ – a ova knjiga je baš to – i jedno i drugo, tako vrijeme i ljudi u njemu ostavljaju svoje tragove, kao što je to činio Musa i to čini autor Nuriya Delić ovom knjigom.

I na kraju ovog progovora, svojevrsnog razgovora između pisca i čitaoca, treba reći da je ovo samo jedan diskurs viđenja knjige „Roman o Musi“. I samo je ovo raskursni pokušaj, poslije jednog čitanja, da govorimo o knjizi naspram veličine govora autora Delića u knjizi.

Kemal Ljevaković